http://dx.doi.org/10.18778/7525-967-4.10

Ewa Rokicka
Katedra Socjologii Ogólnej
Uniwersytet Łódzki

JAKOŚĆ ŻYCIA – KONTEKSTY, KONCEPCJE, INTERPRETACJE

JAKOŚĆ ŻYCIA – WYBRANE KONTEKSTY

Jakość życia, traktowana w badaniach jako zmienna wyjaśniana, budzi duże zainteresowanie nie tylko wśród przedstawicieli wielu dziedzin nauki, ale również decydentów i szeroko rozumianej opinii publicznej. Jest to pojęcie wielowymiarowe, uwikłane w konteksty polityczne i kulturowe (Adamiec, Popiołek 1993: 93), oraz zmieniające się na przestrzeni historii i cyklu życia jednostki. Stało się popularne w latach 60. XX w. Wcześniej nie pojawiało się często w debacie publicznej, choć problematyka z nim związana, głównie dotycząca poszukiwania wyznaczników szczęśliwego i wartościowego życia, towarzyszy człowiekowi od czasów starożytnych. Dzisiaj weszło ono na stałe do terminologii takich nauk jak: socjologia, medycyna, ekonomia, psychologia, pedagogika.

W latach 60. i 70. XX w. wykrystalizowały się dwie orientacje w ujmowaniu problematyki jakości życia. W pierwszej z nich wyrażenie „jakość życia" używane było w znaczeniu wartościującym. Nasilający się protest przeciwko społeczeństwu konsumpcyjnemu w Stanach Zjednoczonych wiązał się z propagowaniem alternatywnego stylu życia. Jego zwolennicy opowiadali się za nową jakością życia. Przeciwstawiali się rozwojowi ekonomicznemu zorientowanemu wyłącznie na wzrost konsumpcji, który niszczy środowisko naturalne i więzi społeczne. Owo budzące sprzeciw „życie bez jakości" cechowało – ich zdaniem – przede wszystkim duże miasta Ameryki (np. San Francisco), które charakteryzowały się wysokim poziomem życia materialnego, ale jednocześnie fizycznie zanieczyszczonym i społecznie zdegradowanym środowiskiem (Ammassari 1994). W rozumieniu grup krytykujących zamożne społeczeństwo, pojęcie „jakość życia" stało się zatem antonimem wysokiego standardu życiowego opartego na konsumpcji i rozporządzaniu dobrami materialnymi. „Życie cechujące się jakością", dla tych, którzy krytykowali społeczeństwo zorientowane na masową

konsumpcję, oznaczało przede wszystkim zmianę bądź też poprawę stosunków społecznych, zdominowanych przez rzeczowe relacje, w których bliskość fizyczna (sąsiedztwo) nie oznacza bliskości społecznej. »Jakość życia« łączyła się ze sprzeciwem wobec uprzedmiotowienia i alienacji człowieka, fragmentacji życia i degradacji środowiska naturalnego.

Druga orientacja w ujmowaniu problematyki jakości życia wywodzi się z nurtu badań społecznych, nazwanego przez Otisa Duncana ruchem wskaźników społecznych. Rozwijana w ramach tego nurtu koncepcja jakości życia utożsamiała ją z indeksami mierzącymi materialny standard życia i/lub poziom satysfakcji z życia. W ramach tego nurtu do dziś toczy się żywa dyskusja na temat wskaźników mierzących jakość życia zarówno na poziomie jednostki, jak i zbiorowości. Za wskaźnik jakości życia dość powszechnie przyjmuje się dochód narodowy w przeliczeniu na głowę jednego mieszkańca, choć jednocześnie wielu autorów wskazuje na ograniczenia takiego pomiaru. Głównie krytykowany jest fakt, że dochód nie odzwierciedla różnic kulturowych. Nie obrazuje również dystrybucyjnego aspektu ekonomii. Nie uwzględnia faktu, że współczesne społeczeństwa są zróżnicowane wewnętrznie pod względem sytuacji materialnej. Skrajni oponenci podejścia empirycznego idą jeszcze dalej. Negują wartość pomiaru jakości życia jako taką. Twierdzą, że poszczególne propozycje wskaźników nie mają odpowiedniej podbudowy teoretycznej. Są szacowaniem czegoś, co posiada wątpliwy status teoretyczny. Mimo tej krytyki, prace nad wskaźnikami trwają nadal, przede wszystkim dlatego, że wyniki badań nad jakością życia mają wiele praktycznych zastosowań. Opracowanie jednolitego, powszechnie akceptowanego wskaźnika uwzględniającego obok pomiaru poziomu życia także inne elementy, w tym także zadowolenie z życia obywateli stanowi cel wielu zespołów badawczych. Dla przykładu Organizacja Narodów Zjednoczonych posługuje się Indeksem Rozwoju Społecznego (HDI), który uwzględnia obok PKB na osobę, średnią długość życia oraz przeciętny okres kształcenia dzieci i młodzieży. Z kolei New Economics Foundation do porównań między krajami i tworzenia rankingów państw ze względu na dobrobyt narodowy wykorzystuje indeks szczęśliwej planety (*Happy Planet Index*), a „The Economist" indeks „Gdzie najlepiej się urodzić?" (*The where-to-born Index*). Każdy z nich uzupełnia PKB o nieco inne elementy, od mierzonego za pomocą ankiet poziomu zadowolenia obywateli po poziom ingerencji człowieka w środowisko naturalne i kwestie bezpieczeństwa. Podobna dyskusja dotycząca kwestii uwzględniania w pomiarze jakości życia zarówno wskaźników obiektywnych mierzących poziom życia oraz subiektywnych, skoncentrowanych na pomiarze satysfakcji z życia toczy się w odniesieniu do miar jakości życia na poziomie jednostki.

W refleksji nad jakością życia można wyróżnić pięć głównych nurtów zainteresowań:

– **nurt skupiający się na ochronie środowiska naturalnego** – pokazuje konsekwencje postępu cywilizacyjnego dla środowiska naturalnego oraz dla zdrowia i jakości życia człowieka między innymi w wyniku zanieczyszczenia powietrza wód, nadmiaru hałasu itd.;

– **nurt związany z pomiarem zdrowia** – w naukach medycznych jakość życia uwarunkowana stanem zdrowia (*health related quality of life*, HRQoL) rozumiana jako samoocena pacjenta dotycząca wpływu choroby i stosowanego leczenia na jego funkcjonowanie w zakresie fizycznym, psychicznym i społecznym jest traktowana jako wskaźnik zdrowia na równi z medycznymi wskaźnikami zdrowia. Wartość indeksu HRQoL wskazuje, czy pacjent, mimo choroby, postrzega siebie jako dobrze funkcjonującego w wymienionych zakresach, czy uważa, że jego choroba ogranicza te funkcje;

– **nurt odnoszący się do problemów urbanizacji** – koncentruje uwagę na szczególnie niekorzystnych skutkach rozwoju naukowo-technicznego na obszarach zurbanizowanych, takich jak: wadliwe planowanie miast, mieszkań, nadmiar transportu samochodowego, wysokie zagęszczenie aglomeracji ludzkich;

– **nurt oparty na motywach społeczno-psychologicznych** – skupia się na negatywnych konsekwencjach rozwoju cywilizacyjnego dla jednostek i życia społecznego, takich jak: samoalienacja, *wyobcowanie* społeczne, osamotnienie, pustka i samotność w życiu człowieka;

– **nurt koncentrujący się na ekonomicznym aspekcie jakości życia** – jakość życia rozumiana jako poziom życia jednostki, społeczności lokalnej, regionu, kraju, czy wspólnot międzynarodowych może być traktowana zarówno jako zmienna wyjaśniana, jak i wyjaśniająca, jako czynnik warunkujący rozwój ekonomiczny oraz jako jego skutek. Istotne znaczenie dla jakości życia jednostki i społeczeństwa posiada poziom bogactwa i ubóstwa oraz ich nierównomierna dystrybucja. Dla zobrazowania ubóstwa używa się, obok monetarnych, takich wskaźników jak np.: stopa bezrobocia; dostęp do wody pitnej, poziom kanalizacji, gazyfikacji, waga noworodków, długość życia, wyżywienie dzieci (Gil, Śleszyński 2000).

We wszystkich wymienionych nurtach obecna jest zarówno komparatywna (wartościująca), jak i deskryptywna (niewartościująca) orientacja w ujmowaniu jakości życia.

W deskryptywnej orientacji, sformułowano ważne rozróżnienie pomiędzy obiektywną i subiektywną jakością życia, do którego odwołują się prawie wszyscy badacze omawianej problematyki. Na obiektywny wymiar jakości życia składają się takie czynniki jak: standard życia, warunki materialno – bytowe oraz zdrowie. Zwykle jest on rozumiany jako zespół warunków istnienia

i działania człowieka. Z kolei subiektywna jakość życia to według Ostasiewicza (2004: 63–64) satysfakcja z poszczególnych aspektów egzystencji człowieka, dla przykładu: pozycji społecznej, zdrowia, sposobu spędzania wolnego czasu, jak i z egzystencji jako całości. W badaniach jakości życia, mimo iż uwzględniane są obie grupy czynników, nie ma jasności, gdzie przebiega między nimi granica, jakie elementy składają się na kontekst subiektywny, przy pomocy jakich wskaźników je mierzyć oraz jakie relacje występują pomiędzy subiektywnymi i obiektywnymi wskaźnikami. Obiektywny aspekt jakości życia jest zazwyczaj utożsamiany z dobrobytem (*welfare*), subiektywny (*well-being*) z dobrostanem. Badania dobrostanu odróżnia od badań dobrobytu stosowanie technik surveyowych, które pozwalają dotrzeć do opinii respondentów na temat ich życia. Problem jest jednak bardziej złożony. Warto przyjrzeć się mu bliżej i pokazać, że jego wieloaspektowość ma związek z różnicami, jakie występują wewnątrz obu perspektyw, pomiędzy niejednorodnymi nurtami w ramach badań nad dobrostanem i dobrobytem.

Ostatnio wielu autorów zastanawia się nad pojęciem dobrostanu w relacji do dobrobytu. Badacze promujący pojęcie dobrostanu podkreślają, że wiąże się ono z relacjami społecznymi, zaufaniem i partycypacją, a nie z konsumpcją, i koncentrują się na tworzeniu i wymianie „wartości społecznej" poprzez relacje na poziomie kultury, a nie wartości ekonomicznej poprzez umowę (Jordan 2008). Wood i Newman (2005: 1), wskazują, że dobrostan staje się głównym przedmiotem zainteresowania w rozważaniach nad rozwojem społecznym i polityką społeczną, wypierając dobrobyt, zwłaszcza tam, gdzie „zwiększanie kompetencji (ang. capacity building) staje się ważniejsze niż ochrona socjalna". Z kolei Dean (2010) uważa, że zaletą dobrostanu jako pojęcia jest to, że w przeciwieństwie do terminu problemy społeczne, zwraca uwagę na pozytywne aspekty polityki społecznej. (Dean 2010: 100). David Taylor (2011), doceniając znaczenie dobrostanu, jako celu polityki społecznej, która znacznie wykracza poza sferę redystrybucji ostrzegają, że pojęcie to trzeba traktować z ostrożnością. Może bowiem służyć wielu celom. Ostatnio jest krytykowane za polityczne asocjacje z indywidualizacją i urynkowieniem pomocy społecznej. Edwards i Imrie (2008: 337) wskazują, iż opiera się na takich pojęciach jak „samopomoc i terapia, działania indywidualne i własna odpowiedzialność". Ponadto przyjmuje ukryte założenia dotyczące natury ludzkiej oraz pomniejsza sens zbiorowego dobrobytu, który zapewnia warunki materialne, w których doświadczamy dobrostanu. Próby zintegrowania subiektywnej i obiektywnej perspektywy napotykają na wiele barier. Jedną z nich jest zróżnicowanie stanowisk teoretycznych i empirycznych dotyczących problematyki dobrostanu.

Istnieją dwa główne, silnie zakorzenione w tradycji, wyraźnie odróżniające się podejścia do dobrostanu, które, mimo prób pojednania, nadal pozostają

w kontradykcji. Pierwsze z nich to teorie dobrostanu odwołujące się do listy warunków, które powinny być spełnione, aby ludzie mogli wieść dobre życie. Przyjęte w modelu wymogi odwołujące się do podstawowych ludzkich potrzeb i praw są traktowane jako uniwersalne, stosowane w odniesieniu do wszystkich badanych społeczeństw. W jednej z najbardziej znanych wersji tego podejścia, jej autor, A. Sen (1999) twierdzi, że zaspokojenie tych potrzeb pomaga ludziom stworzyć możliwości do „rozkwitu" jako istot ludzkich, bez głodu, ucisku, wyzysku, zagrożeń itd. Wielu badaczy, mimo krytyki wskazującej takie ograniczenia omawianego podejścia jak paternalizm, nieuwzględnianie różnic w kulturze i różnic pomiędzy ludźmi, sporządzało listy społecznych determinant, wartości lub warunków takich jak np. zdrowie, zatrudnienie, stan środowiska, traktując je jako najlepsze wskaźniki dobrostanu społeczeństw. (m.in. Nussbaum 2000; Doyal, Gough 1991).

Drugie podejście określane jako subiektywny dobrostan (*subjective wellbeing*) jest definiowane jako wielowymiarowa ocena własnego życia, obejmująca zarówno poznawcze, jak i afektywne reakcje w stosunku do życia jako całości lub konkretnych jego dziedzin. (Eid, Diener 2003: 265). Do pomiaru ocen dobrostanu, której dokonują autonomiczne jednostki używa się miar powszechnie nazywanych subiektywnymi wskaźnikami.

Ryan i Sapp (2007: 71) uważają, że subiektywny dobrostan odnosi się do umiejętności optymalnego funkcjonowania, które zależy nie tylko od stanu zdrowia fizycznego, ale również od zainteresowania własnym otoczeniem, zaufania do siebie, motywacji do osiągania celów i wytrwałości w dążeniu do ich realizacji w obliczu przeszkód. Innymi słowy, nieodzownym atrybutem koncepcji dobrostanu jest poczucie sprawstwa.

Często cytowany Stiglitz in. (2009, s. 16) wskazuje, że „Subiektywny dobrostan obejmuje różne aspekty (kognitywną ocenę własnego życia, szczęście, zadowolenie, pozytywne emocje, takie jak radość i duma i negatywne emocje, takie jak ból i zmartwienia) i każdy z nich powinien być mierzony oddzielnie, w celu kompleksowej oceny życia ludzi".

P. Dolan i R. Metcalfe (2013) podjęli próbę uporządkowania aspektów subiektywnej jakości życia odwołując się do stosowanych w badaniach wskaźników. Wyróżnili trzy szerokie kategorie badania dobrostanu: badanie ewaluacyjne, badanie osobistych doświadczeń i badanie eudajmonii.

Ewaluacyjne podejście do subiektywnej jakości życia ma miejsce wówczas, gdy ludzie proszeni są o ogólną ocenę ich życia (ogólne zadowolenie z życia) lub dziedzin życia, takich jak zdrowie, praca itp. Czasem, zamiast satysfakcji z życia bada się poczucie szczęścia. Klasycznym przykładem narzędzia stosowanego w badaniu ewaluacyjnym jest drabinka Cantrila. Jest to ocena własnego życia w skali od 0 (najgorsze życie) do 10 (najlepsze życie).

Badanie osobistych doświadczeń jest badaniem samopoczucia, które zależy wyłącznie od uczuć posiadanych przez jednostkę. Mogą to być uczucia (np. szczęśliwy, zmartwiony, smutny, niespokojny, podekscytowany itp.), mierzone w dowolnej jednostce czasu (np. wczoraj, w ubiegłym tygodniu itp.). Dobrostan jest tu rozumiany jako zbilansowanie przyjemności i zmartwień mierzonych pytaniami wskaźnikowymi typu: Jak szczęśliwy czułeś się wczoraj? Jak zmartwiony czułeś się wczoraj? (Diener i Emmons 1984).

Badania eudajmonii natomiast odnoszą się do potrzeb psychologicznych, takich jak np. uznanie, autonomia, kontrola, przynależność, które oddziałują na dobrostan. Operacyjny pomiar w ramach tego podejścia polega na udzieleniu odpowiedzi na pytanie: Ogólnie rzecz biorąc, jak wartościowe są rzeczy, które robisz w życiu i zaznaczeniu jej na 11-punktowej skali, gdzie 0 oznacza w ogóle nie są wartościowe, a 10 całkowicie wartościowe. Jak każdy pomiar subiektywny wskaźniki dobrostanu zależą od percepcji i ocen jednostek, co sprawia, że mają wady typowe dla wskaźników jakościowych. Obarczone są takimi niedoskonałościami jak: trudności z weryfikacją, interpretacją czy brakiem zgodności z faktami. Czasem mogą obrazować wyobrażenia, a nie rzeczywistą sytuację. (Diener i Suh 1997).

Nie tylko podział na obiektywną i subiektywną jakość życia wywołuje wiele kontrowersji. Tematem spornym jest również kolejne rozróżnienie odnoszące się do zakresu omawianego pojęcia – na globalne i cząstkowe jakości życia.

Felce i Perry (1995) twierdzą, że pomiar jakości życia nie może skupić się wyłącznie na globalnej jakości życia. Powinien uwzględniać zestaw najważniejszych domen/dziedzin składających się na globalną jakość. Wynika to z fragmentaryzacji współczesnego życia, która sprawia, że różny jest udział poszczególnych domen w ocenie jakości życia jako całości. Egzemplifikacją pomiaru globalnej jakości życia jest pytanie sformułowane przez Andrewsa i Whitneya w klasycznych badaniach jakości życia z lat 70. ubiegłego wieku: jak oceniasz swoje życie jako całość? (*How do You feel about Your life as a whole?*) z kafeterią w postaci pięciostopniowej skali Likerta (za: Rapley 2003). W przypadku cząstkowych jakości w literaturze wymienia się rozmaite podzbiory, mniej lub bardziej rozbudowane, mające pomóc w określeniu jakości życia. Najbardziej ogólne podejście wskazuje na dwie subglobalne jakości życia typu „mieć" i „być". Następna pod względem liczby wymiarów propozycja wskazuje trzy dziedzinowe jakości życia – w wymiarze społecznym, ekonomicznym i ekologicznym, kolejny projekt to np. siedem dziedzin jakości życia – w metodzie genewskiej, która obejmuje wyżywienie, mieszkanie, zdrowie, wykształcenie, rekreację, zabezpieczenie społeczne i zagospodarowanie materialne. Propozycje o jeszcze większym stopniu szczegółowości dzielą ogólną jakość

życia na trzynaście dziedzinowych jakości życia (propozycja Campbella), a nawet szesnaście (GUS).

Warto tu zaznaczyć, że nie należy utożsamiać cząstkowych jakości, takich jak warunki bytu, styl życia z globalną jakością życia. Zabieg prostej agregacji jest w tym przypadku uproszczeniem możliwym do zaakceptowania, pod warunkiem, że uda nam się analitycznie rozdzielić zakresy nakładających się pojęć. Cząstkowe jakości życia mogą być traktowane jako produkty powiązane, ale koncepcyjnie są one różne i ideałem byłoby oddzielne ich mierzenie. Oczywiste trudności w ramach tego podejścia wynikają z faktu, że różne cząstkowe jakości życia nie mają wspólnej jednostki miary i dlatego nie dają się łatwo agregować. Do ich pomiaru można stosować testy pozwalające uszeregować jednostki w ramach każdej kategorii, ale to nie daje nam nadal ogólnej, zbiorczej miary. Jest to poważny problem, jeśli jesteśmy zainteresowani badaniami porównawczymi jakości życia między jednostkami i grupami w układzie przestrzennym lub w czasie.

JAKOŚĆ ŻYCIA – WYBRANE DEFINICJE

Znalezienie kompromisowej definicji jakości życia nie jest łatwe. Liu w 1976 r. wskazywał, ze jest tak wiele definicji jakości życia, ilu jest ludzi, (za Felce, Perry 1995: 52). Owa różnorodność definicji odzwierciedla, z jednej strony różnice w poglądach ludzi na to co jest ważne w życiu, z drugiej różnice wynikające z zastosowania różnych modeli teoretycznych lub orientacji akademickich (Felce, Perry 1995). Kontrowersje dotyczące zakresu znaczeniowego jakości życia nasilają się, gdy różne definicje wykorzystywane są w różnych kontekstach badawczych ściśle związanych jakością życia, takich jak badanie dobrobytu, szczęścia i zadowolenia. Z wymienionych wyżej powodów nie ma porozumienia odnośnie do definicji, ale w wielu stosowanych w badaniach modelach są punkty styczne i podobne założenia. Po pierwsze, istnieje zgoda, że pojęcie to obejmuje, lub może obejmować, kilka poziomów analizy (od ocen globalnych społeczeństw do ocen małych grup lub jednostek) i mieć różne zastosowania, (Felce, Perry, 1995). Po drugie, wyjaśnianie pojęcia jest wynikiem stopniowego procesu, wyłania się ewolucyjnie z dyskusji nad jego operacjonalizacją.

Jedna z pierwszych definicji jakości życia sformułowana w latach 50. przez A. Campbella, wskazywała, że jest to dobre życie w sensie konsumpcyjnym, uzależnione od stanu posiadania poszczególnych dóbr materialnych. Wraz z upływem czasu zmieniało się podejście do jakości życia. W 1973 r.

Terhurne definiował jakość życia jako osobistą satysfakcję (za Veenhoven 2000), w 1975 McCall jako konieczny warunek szczęścia, a w 1986 roku Landesman jako „sumę szeregu obiektywnie mierzalnych warunków życia doświadczonych przez osoby" w odróżnieniu od satysfakcji, która jest rozumiana jako „subiektywna reakcja na takie warunki"(za Felce i Perry, 1995: 54). Po kilku spotkaniach w Genewie, w roku 1993, Światowa Organizacja Zdrowia podała własną definicję jakości życia, w której zakłada, że jest to spostrzeganie przez jednostkę jej pozycji w życiu, w kontekście kultury i systemów wartości akceptowanych przez społeczeństwo, w jakich żyje, oraz w relacji do jej celów życiowych, oczekiwań, zainteresowań. (WHOQOL Grupa, 1995: 1). W definicji tej położono nacisk na subiektywny wymiar jakości życia uznając, że jednostka jest podmiotem, który jest w stanie i jako jedyny może określić jakość swojego życia odnosząc się do formułowanych przez siebie ocen. Ponadto drugi człon tej definicji „zwraca uwagę na kontekstualność i społeczno-kulturowe uwarunkowanie dokonywanych ocen. Postrzeganie i ocena własnej sytuacji życiowej dokonywane jest w kontekście podzielanych i przekazywanych społecznie wartości i norm, które mają swoje źródło w zewnętrznych wobec jednostki strukturach aksjologicznych, normatywnych i poznawczych, oraz zewnętrznym kontekście społecznym, instytucjonalnym i kulturowym" (Jabkowski 2008: 82)

Warto zwrócić uwagę na fakt, ze sfery jakości życia wyszczególnione przez WHOQOL, które należy wziąć pod uwagę, jeśli chcemy uchwycić istotę zjawiska, takie jak zdrowie fizyczne i psychiczne, poziom niezależności od innych, relacje społeczne, osobiste przekonania jednostki, oraz wpływ tych osobistych przekonań na środowisko, w którym jednostka żyje (WHOQOL Group 1995; Rapley 2003: 50) można badać zarówno za pomocą obiektywnych, jak i subiektywnych wskaźników. Także dla Cumminsa[1] (2000), Dienera i Suha (1997) oraz Felce'a i Perry'ego (1995) jakość życia jest powiązaniem obiektywnych i subiektywnych komponentów. Inną kwestią jest w jakim stopniu badacze podzielają wspólny pogląd na temat wymiarów jakości życia, które mają podlegać ocenie.

Wielość definicji jakości życia zaowocowała próbami ich systematyzacji. Uporządkowania definicji można dokonywać odwołując się do różnych kryteriów. J. Trzebiatowski wyróżnił cztery typy definicji jakości życia funkcjonujące na gruncie nauk społecznych. Wyróżnił:

[1] Cummins wyróżnił siedem cząstkowych jakości życia: dobrobyt materialny, zdrowie, intymność (relacje), produktywność, bezpieczeństwo, poczucie przynależności do lokalnej społeczności i samopoczucie emocjonalne.

• definicje egzystencjalne, w których kluczową kwestią jest odpowiedź na pytanie „Jakim być? »Pragnienie życia i przeżywania« wiąże się tutaj z poczuciem wysokiej jakości życia". (Trzebiatowski 2010: 27);

• definicje związane z podmiotową samorealizacją, w których jakość życia polega na twórczym spełnianiu się, rozwijaniu własnych potencjałów;

• definicje, które podkreślają konieczność zaspokojenia pewnych potrzeb, które człowiek uznaje za najistotniejsze w swoim życiu. Brak zaspokojenia tych potrzeb wywołuje poczucie dyskomfortu psychicznego, apatii, zmęczenia, a nawet agresji (Bańka 1994: 34). Jakość życia jest w tym typie definicji rozumiana jako *poziom satysfakcji z zaspokajanych potrzeb w ramach realizowanego sposobu życia* (Wrzesień 2001: 115);

• definicje obejmujące obiektywne i subiektywne wyznaczniki jakości życia, a także ocenę stopnia zaspokojenia poszczególnych potrzeb.

W prowadzonych badaniach dotyczących jakości życia uwzględnia się, oprócz sfery materialnej, również obszary związane ze sferą emocjonalną, finansową, społeczną jak i efektywnością i aktywnością człowieka. Powoduje to, że coraz większa liczba autorów interpretuje termin „jakość życia" uwzględniając takie czynniki jak wykorzystanie potencjału rozwojowego, dopasowanie oczekiwań ludzi do środowiska społecznego, możliwość rozwoju człowieka, właściwości organizacji życia społecznego. Zakłada się, że jakość życia powiązana jest zarówno z bio-, psycho- i społecznymi cechami jednostek, jak i ze sposobem, w jaki instytucje polityczne i społeczne wpływają na społeczeństwo. Jednak poszczególne elementy należy starannie odróżniać, ponieważ jakość życia umiejscowiona jest zarówno w ludziach, jak i w relacjach społecznych, a polityczne, instytucjonalne i prawne uwarunkowania opisują zasady i instytucje, od których jakość życia zależy. Stąd wynika wniosek, że jest to bardzo ogólny i wewnętrznie zróżnicowany konstrukt.

Z przeglądu definicji oraz trudności, jakie pojawiają się gdy chcemy zastosować pojęcie jakości życia w badaniach autorzy wyprowadzają następujący wniosek. Brak szerokiej, obejmującej wszystkie aspekty zjawiska, powszechnie akceptowanej definicji jakości życia nie jest przeszkodą, aby ją mierzyć. Zawsze powinniśmy dążyć do poprawy jakości pomiaru i obserwujemy duży postęp w tej dziedzinie. Jednakże interpretacja jakości otrzymanych rezultatów będzie również zależeć od zastosowań, do których dany pomiar został użyty. Nie ma bowiem jednej miary jakości życia, która byłaby dostosowana do wszystkich pytań badawczych.

JAKOŚĆ ŻYCIA – WYBRANE KONCEPCJE TEORETYCZNE

W tej części artykułu – z konieczności wybiórczo – zaprezentowane zostaną koncepcje teoretyczne omawianej kategorii. Warto zaznaczyć, że złożoność i wieloznaczność jakości życia odzwierciedla się nie tylko w dużej liczbie zróżnicowanych ujęć tego zagadnienia, ale także w różnych podziałach koncepcji stanowiących punkt odniesienia.

Jedną z prób usystematyzowania różnych koncepcji jakości życia przedstawił W. Ostasiewicz. Autor wyróżnił trzy podejścia teoretyczne w zależności od pojęcia przyjmowanego za podstawę rozważań o jakości życia. Są to: potrzeby, szczęście i zasoby (Ostasiewicz 2004: 14).

Rozważania na temat jakości życia mogą przyjmować za punkt odniesienia poziom zaspokojenia poszczególnych potrzeb materialnych i niematerialnych człowieka. Istnieje wiele teorii potrzeb człowieka, jednak podstawę dla nich stanowi klasyczna teoria stworzona przez A. Maslowa. Według tej teorii wszystkie potrzeby ludzi układają się w hierarchię, co oznacza, że człowiek w pierwszej kolejności odczuwa przymus zaspokojenia potrzeb niższego rzędu, a gdy one zostaną zaspokojone, zaczynają się ujawniać i dominować potrzeby wyższego rzędu. Na dole piramidy znajdują się potrzeby biologiczne (np. potrzeby pożywienia, ubierania się, mieszkania, płci), dalej w piramidzie mamy potrzeby wyższego rzędu (potrzebę przynależności i miłości, potrzebę szacunku (uznania) i potrzebę samorealizacji (por. Rostowska 2009: 17). Oprócz wymienionych pięciu potrzeb, Maslow wyróżnił również tzw. potrzeby dodatkowe, które mogą ujawniać się tylko u niektórych ludzi. Dla przykładu, mogą to być potrzeby wiedzy, potrzeby estetyczne czy transcendencji (Ostasiewicz (red.) 2004). Zdaniem Maslowa można je wiązać z potrzebami samorealizacji. Zachowanie człowieka według teorii potrzeb określone jest przez dwa prawa: prawo homeostazy i prawo wzmocnienia. Pierwsze z nich mówi o dążeniu do równowagi potrzeb niższego rzędu. Oznacza to, że niezaspokojenie potrzeb niższego rzędu będzie naruszać ustaloną równowagę organizmu człowieka, zaś ich zaspokojenie będzie tę równowagę przywracać i stan napięcia zniknie. Z kolei do potrzeb wyższego rzędu ma zastosowanie prawo wzmocnienia. Według tego prawa zaspokojenie wyższych potrzeb nie powoduje ich zaniku, wręcz przeciwnie, człowiek odczuwa je jako przyjemne i będzie dążył do ich wzmocnienia.

Teoria potrzeb stanowi punkt wyjścia koncepcji jakości życia fińskiego socjologa Erika Allardta. W swojej książce z 1976 r., wskazuje na trzy podstawowe kategorie potrzeb ludzkich: *having, loving, being*, posiadanie (*to have*), stosunki międzyludzkie (*to love*) oraz samorealizacja (*to be*). W nowszych publikacjach

do powyższego zestawu autor włącza czwartą kategorię – zdrowie. Każda z wyróżnionych kategorii potrzeb obejmuje obiektywny i subiektywny wymiar, dla przykładu na wymiar *having* składają się obiektywne miary poziomu życia i subiektywne odczucia zadowolenia/niezadowolenia z warunków życia (Allardt 1976). Dla Allardta **poziom życia** wiąże się z potrzebami materialnymi i określany jest przez potrzeby ludzkie (*to have*), natomiast **jakość życia** to potrzeby pozamaterialne i jako takie charakteryzowane są poprzez pozostałe dwie sfery potrzeb ludzkich (*to love* oraz *to be*).

Do teorii potrzeb odwołuje się również koncepcja A. Michalosa, czołowego badacza jakości życia. Wprowadza on pojęcie luki, która powstaje w wyniku rozbieżności pomiędzy potrzebami człowieka a poziomem ich zaspokojenia. „Ta różnica między stanem pożądanym a aktualnym wpływa na zmiany jakości życia. Ponadto, jak zaznacza Michalos, ważne jest również, w jakim obszarze życia pojawia się luka i jakie znaczenie przypisuje tej sferze dana osoba. Im jest ona bardziej istotna dla jednostki, tym większy dyskomfort ona odczuwa w wyniku niezaspokojenia potrzeb z nią związanych, co wpływa na pogorszenie jakości życia" (za Brzezińska, Stolarska, Zielińska 2002: 108).

Badania nad szczęściem, w kontekście jakości życia prowadzone są głównie przez psychologów. W centrum zainteresowania jest tu subiektywny wymiar jakości życia. Elementy składające się na obiektywny wymiar traktuje się jako wyznaczniki szczęścia (Czapiński 1992). Przyjmuje się, że ogólna ocena jakości życia jest zależna w dużej mierze od poczucia szczęścia człowieka. Zgodnie z „cebulową teorią szczęścia" Czapińskiego (1994), szczęście jest konstrukcją zbudowaną z trzech powiązanych ze sobą warstw. Najgłębiej ukrytą warstwą jest wola życia. To warstwa uwarunkowana genetycznie (rodzaj instynktu zachowawczego), praktycznie niezmienna i najmniej wrażliwa na zmiany zachodzące w środowisku zewnętrznym. Pozwala nam się nie załamywać nawet w najbardziej niesprzyjających, czasem dramatycznych okolicznościach. Jest to niezależny od świadomości standard dobrostanu psychicznego człowieka. Warstwę pośrednią stanowi dobrostan mierzony bilansem emocjonalnym, ogólną satysfakcją i poczuciem sensu życia. Jest to poczucie szczęścia przeżywane w aspekcie całego naszego życia, czyli przeszłości, przyszłości i teraźniejszości. W tej warstwie poczucie szczęścia zależy od naszych indywidualnych doświadczeń, wyuczonych dyspozycji i prywatnej historii. Warstwa najbardziej zewnętrzna składa się z poszczególnych epizodów, chwil radości i zadowolenia. To właśnie ta warstwa w największym stopniu zależy od sytuacji, w której się obecnie znajdujemy i od tego, jak jesteśmy nastawieni do świata i ile pozytywnych zdarzeń jesteśmy w stanie wyłowić z każdego mijającego dnia. Jest to zatem warstwa tworzona przez bieżące doświadczenia oraz satysfakcje cząstkowe, jak

np. zadowolenie z pracy, rodziny, finansów, warunków mieszkaniowych itp. Siła zadowolenia z życia zależy w dużej mierze od woli życia (witalności, zapału do działania, energii), która ulega najmniej wpływowi zewnętrznych warunków, a oddziałuje na pośrednią i zewnętrzną warstwę w przywołanym modelu szczęścia (Czapiński 2004: 89–90).

Wśród koncepcji odwołujących się do zasobów jako podstawy rozważań o jakości życia można wskazać podejście wybitnego noblisty A. Sena, który twierdzi, że: „jakość życia jest w bytowaniu, nie zaś w posiadaniu dóbr" (Ostasiewicz 2004: 17). Jego koncepcja odwołuje się do sposobów funkcjonowania i możliwości jednostki (*functionings and capabilities*). Rozszerza on pojęcie dobrobytu, twierdząc, iż dobrobyt człowieka nie jest jedyną, a bywa że i nie główną funkcją jego dochodu. Jak mówi Sen: „Dobrobyt danej osoby można rozumieć jako jej jakość życia […], życie to zbiór 'funkcjonowań', które mogą być bardzo różnorodne, począwszy od tak elementarnych jak należyte odżywianie się, cieszenie się dobrym zdrowiem […], po osiągnięcia bardziej złożone – bycie szczęśliwym, poczucie godności, uczestnictwo w życiu społecznym" (Sen 2000: 55–56). Każde z 'funkcjonowań' konstytuuje w pewnym sensie jakość życia człowieka, co przekłada się na dobrostan jednostki. Zarówno zbiory owych 'funkcjonowań', jak i waga przypisana każdemu z nich są specyficzne i niepowtarzalne dla każdej osoby, choć mają także elementy wspólne. Według niego, jakość życia zarówno w ujęciu indywidualnym, jak i społecznym, determinują następujące czynniki: swobody polityczne, sposobność ekonomiczna (zabezpieczenia materialnego potrzeb) i wolny rynek, jako forma jej realizacji, możliwości społeczne, gwarancje jawne oraz zabezpieczenie społeczne (Daszykowska 2010: 10). Proponuje zatem, aby podstawą oceny jakości życia uczynić możliwość korzystania przez jednostkę z posiadanych dóbr w celu godnego bytowania (funkcjonowania). Dobra powinny być oceniane tylko z punktu widzenia umożliwiania jednostce funkcjonowania. Możliwość posiadania danego dobra czy też możliwość korzystania z niego jest bowiem ważniejsza aniżeli samo dobro (Ostasiewicz 2004: 17).

Przedstawione powyżej teoretyczne koncepcje omawianego zagadnienia nie są ani rozłączne ani wyczerpujące. Różnice między nimi są efektem przyjmowania odmiennych kontekstów pojęciowych jako podstawy rozważań o jakości życia w ramach różnych dyscyplin naukowych.

JAKOŚĆ ŻYCIA – BADANIA

Badania nad jakością życia stały się popularne w XX w. (Dunning i in. 2008; Sirgy i in. 2006). Do ważniejszych z nich zalicza się badanie przeprowadzone

w 1965 r. przez H. Cantrila. Objęło 13 państw, w tym również USA. Do pomiaru jakości życia zastosowano skalę, która do dzisiaj jest stosowana w badaniach. Zapoczątkowany w latach 60. nurt badań stopniowo zyskiwał status odrębnego podejścia badawczego wypełniającego lukę pomiędzy rosnącą potrzebą diagnozowania istniejącego stanu rzeczy a brakiem podstaw teoretyczno-pojęciowych i założeń metodologicznych do przeprowadzenia/dokonania takiego pomiaru. (Ferriss 2006; Noll 2004). Zdaniem Ferrissa (2006) konsolidacja badań nad jakością życia pod nazwą ruchu wskaźników społecznych jako pola badawczego nastąpiła w latach 70. XX w. Rozwój badań doprowadził do powstania różnych ilościowych i jakościowych skal pomiaru. Jako szczególnie ważne dokonania, które miały ogromne znaczenie dla rozwoju omawianej problematyki wskazuje się badania zespołu Campbella nad subiektywną oceną jakości życia (skale satysfakcji dotyczące różnych dziedzin życia)[2] oraz prace Liu nad obiektywnymi skalami jakości życia (za Ferriss 2006)[3].

Dzisiaj badania and jakością życia i dobrostanem mają dwie odsłony: skandynawską i amerykańską. Pierwsza koncentruje się na pomiarze obiektywnych warunków życia i zasobach, druga na subiektywnym dobrostanie jednostki jako rezultacie życia w określonych warunkach. Obiektywne wskaźniki związane z pierwszą opcją można podzielić na te, które mierzą – materialne warunki życia oraz społeczne i polityczne warunki życia (tj. przepisy prawne). Jeśli chodzi o pierwszą grupę czynników to zazwyczaj obejmuje ona takie kategorie dóbr i usług jak: żywność, mieszkanie, opieka zdrowotna, oświata, komunikacja i informacja, wypoczynek, bezpieczeństwo, opieka socjalna, stan środowiska naturalnego. W przypadku wskaźników mierzących społeczno-kulturowe i społeczno-polityczne zróżnicowanie wyróżnia się takie pola podlegające wskaźnikowaniu jak: wolność przemieszczania się, wolność wiary, wolność zrzeszania się, wolność wyboru politycznej orientacji i politycznych liderów, wolność ekonomiczna, wolność od dyskryminacji.

Subiektywne indeksy, koncentrują się na indywidualistycznym aspekcie tj. odczuciach jednostek dotyczących warunków życia. Uzyskuje się je w badaniach

[2] Ostasiewicz wskazuje jako pionierskie w badaniach subiektywnej oceny jakości życia dwa sondaże amerykańskie z połowy lat 70. Pierwszy przeprowadzony przez A. Campbella, którego celem była ocena dobrostanu psychologicznego populacji mieszkańców USA i czynników go determinujących na podstawie subiektywnej oceny badanych oraz ich doświadczeń życiowych oraz badanie F.M. Andrewsa i S.B. Witheya, w którym oceny poszczególnych komponentów życia badani dokonywali za pomocą 7-punktowej skali. (Ostasiewicz 2004, s. 41).

[3] Liu (za Dissart and Deller 2000) koncentrował się na pomiarze pięciu wymiarów obiektywnej jakości życia: ekonomicznym, politycznym, społecznym, środowisku naturalnym i zdrowiu, choć sam przyznawał, że wadą takiego podejścia jest pomijanie psychologicznych aspektów indywidualnej percepcji.

surveyowych. Jest to pomiar po części poziomu satysfakcji z warunków życia, a po części poziomu aspiracji, ale przede wszystkim poziomu adaptacji do obecnych warunków życia. (Noll 2004).

Zależności pomiędzy obiektywną (obiektywnymi warunkami życia) a subiektywną jakością życia opisywane są w literaturze przedmiotu jako paradoks Easterlina. Już w 1974 r. wskazywał on, że poziom zamożności idzie w parze z poczuciem szczęścia, ale tylko do pewnego stopnia. Powiązania pomiędzy obu wymiarami można przedstawić w formie następującej typologii:

- **dylemat niezadowolenia**, występuje wówczas gdy korzystnym, obiektywnym warunkom życia towarzyszy odczucie jego niskiej jakości. Mówimy wówczas o dysonansie;
- **paradoks zadowolenia**, występuje gdy niekorzystnym warunkom obiektywnym towarzyszy wysokie poczucie zadowolenia ze swojego bytu. Stan ten jest określany jako przystosowanie;
- **zadowolenie uzasadnione** jeśli korzystne, obiektywne warunki życia znajdują pozytywne odzwierciedlenie w percepcji i odczuwaniu mamy do czynienia z dobrą jakością życia;
- **niezadowolenie uzasadnione** występuje gdy niekorzystnym warunkom obiektywnym towarzyszy niskie poczucie zadowolenia z życia. Mówimy wówczas o deprywacji (Sęk 1993: 16).

Kombinację powyższych układów testowano empirycznie, pytając o to, czy różnice w obiektywnych warunkach życia znajdują „adekwatne" odzwierciedlenie w percepcji i odczuwaniu, czy pozytywna ocena warunków życia oraz poziom satysfakcji wzrasta wraz z poprawą materialnych warunków bytu.

Dane demograficzne oraz wyniki *surveyów* obejmujących porównania między krajami o różnym stopniu uprzemysłowienia (od najmniej do najbardziej rozwiniętych) oraz porównania różnych kategorii społecznych w obrębie jednego kraju, prezentowane przez Inkelesa, jak również przez Ingleharta już w latach 90. wykazywały, że „zależności pomiędzy obiektywnie lepszymi warunkami życia a poczuciem satysfakcji są bardziej złożone niż mogłoby się wydawać na pierwszy rzut oka"[4] (Inkeles 1994: 59).

Generalnie można stwierdzić, że badania te potwierdzały występowanie związku pomiędzy obiektywnymi i subiektywnymi wskaźnikami. Na przykład, Inglehart korelował poziom satysfakcji z życia z dochodem narodowym na głowę w 24 krajach, głównie europejskich, dla okresu lat 80., uzyskując poziom zależności mierzony współczynnikiem korelacji rzędu 0,67 (Inglehart 1990). Jest zatem mniejsze prawdopodobieństwo, że mieszkańcy słabiej rozwiniętych gospodarczo

[4] Inkeles prezentuje dane pchodzące z badań pollingowych prowadzonych w pięciu regionach świata przez Instytut Gallupa w latach 70.

krajów będą deklarować wyższe poczucie satysfakcji z życia niż mieszkańcy krajów lepiej rozwiniętych. Były jednak i takie rezultaty badań, które nie potwierdzały w całości tych ustaleń. Scheuch (1994) wskazywał, że bardzo biedne i bardzo bogate kraje uzyskują niższe korelacje pomiędzy obiektywnymi wskaźnikami typu dochód narodowy na głowę i subiektywnymi wskaźnikami mierzącymi satysfakcję z warunków życia niż kraje rozwijające się.

Z badań The European Quality of Life Survey (EQLS) przeprowadzonych w 2012 r. w Unii Europejskiej wynika podobna tendencja. Ludzie żyjący w krajach o wyższym PKB na jednego mieszkańca deklarują wyższy poziom zarówno zadowolenia z życia, jak i szczęścia. Korelacja między PKB i subiektywnym samopoczuciem jest dodatnia, ale słaba. Na przykład, Polacy deklarują znacznie wyższy poziom zadowolenia z życia niż Węgrzy, mimo podobnych poziomów PKB *per capita*, Rumuni podobny do Włochów, choć PKB na mieszkańca jest w Rumunii o połowę niższy niż we Włoszech. Deklarowane średnie zadowolenia z życia w poszczególnych krajach nie wykazują korelacji z najczęściej stosowaną miarą nierówności dochodów, współczynnikiem Giniego. Kraje o podobnym poziomie nierówności, np. Bułgaria i Irlandia (po 0,33 w skali od 0 do 1) mają bardzo różne średnie satysfakcji z życia (Third European Quality of Life Survey Quality of Life in Europe: Impacts of the Crisis, 2012).

Kolejnym potwierdzeniem omawianych zależności są dane z 2012 r. opublikowane w wydanym pod auspicjami *ONZ,* Światowym *Raporcie* Szczęścia (*World Happiness Report)*. Najszczęśliwsi na świecie są mieszkańcy krajów nordyckich – Duńczycy i Finowie, następnie Norwegowie, potem Holendrzy i Kanadyjczycy. Paradoks Easterlina silniej ujawnia się w bogatszych niż biedniejszych krajach. W Stanach Zjednoczonych zajmujących 11 miejsce w globalnym rankingu, mimo wzrostu dobrobytu, poziom szczęścia w dekadzie 1960–1970 się zmniejszył.

Polacy pod względem szczęśliwości sytuują się w piątej dziesiątce światowego rankingu za mieszkańcami Kolumbii, Meksyku, a nawet Turkmenistanu. J. Czapiński, na podstawie cyklicznych badań zatytułowanych „Diagnoza społeczna" stwierdza, że: „Mimo światowego kryzysu w ciągu dwóch lat psychiczna kondycja Polaków pod żadnym względem się nie pogorszyła. A poziom szczęścia wyraźnie się podniósł. W 2005 i 2007 r. bardzo i dosyć szczęśliwych było 75 proc., a dziś jest ponad 80 proc."[5]

Jak wynika z powyższego obiektywne i subiektywne metody pomiaru jakości życia mogą przynieść często rozbieżne, a nawet sprzeczne wnioski. Gdy zostanie osiągnięty pewien próg zamożności szczęście ludzi przestaje rosnąć wraz z poprawą warunków życia całego społeczeństwa.

[5] Wywiad J. Żakowskiego z prof. J. Czapińskim, *Skoro jest tak źle, dlaczego jest tak dobrze?* „Polityka" 2011, nr 29.

W ciągu ostatnich kilku dekad badania jakości życia, zarówno w wymiarze subiektywnym, jaki obiektywnym, zyskały na znaczeniu w związku z monitorowaniem i systematyczną analizą warunków życia ludności. Wypracowany w ciągu wielu lat system wskaźników jest wykorzystywany przez Unię Europejską do pomiaru obiektywnej i subiektywnej jakości życia mieszkańców poszczególnych państw, regionów i społeczności lokalnych. W konstrukcji Unii Europejskiej, wymieniane są bowiem, oprócz celów gospodarczych, również cele w zakresie poprawy warunków życia społecznego obywateli krajów członkowskich wraz z wynikającą stąd poprawą jakości życia. Cel ten został nakreślony w traktacie o Unii Europejskiej, podpisany w Maastricht w 1992 r., art. 2. Dzisiaj w Unii Europejskiej istnieją trzy główne programy badania jakości życia. Są to Urban Audit, Europejskie Badania Jakości Życia i EU-SILC.

PODSUMOWANIE

Dokonany w artykule przegląd stanowisk pozwala wnioskować, że jakość życia jest pojęciem złożonym, wielowymiarowym, o dynamicznej naturze, z czym zgadzają się wszyscy badacze. Wśród badaczy panuje również zgoda jak rozumieć wewnętrzne znaczenie tego pojęcia. Jest to spektrum warunków życia. Różnice pomiędzy różnymi perspektywami wynikają z wymiarów, które brane są w nich pod uwagę, co z kolei ma związek z nasyceniem pojęcia większym lub mniejszym subiektywizmem.

Aby zoperacjonalizować pojęcie jakości życia trzeba łączyć różne perspektywy i poziomy analizy. Jakość życia łączy aspekt ilościowy, jakościowy i społeczny, obejmując tym samym obiektywne, subiektywne i relacyjne elementy. Chociaż indywidualna perspektywa jest podmiotowa, to percepcja odzwierciedla perspektywę zbiorowości i wartości społeczne. Indywidualna percepcja QL zależy bowiem od grup odniesienia, od zbiorowości, do których należymy lub chcemy należeć lub z którymi się identyfikujemy. Postrzeganie to jest rezultatem jakościowej, subiektywnej oceny zestawu elementów/domen/dziedzin mających obiektywną, ilościową naturę, które we współczesnych społeczeństwach nabierają globalnego charakteru.

Wybrane i zaprezentowane w tekście ramy koncepcyjne jakości życia stanowiły próbę zrozumienia ewolucji tego pojęcia, jaka dokonała się w wyniku dyskusji toczących się w ramach wielu dyscyplin naukowych. Wynika z niej, że wprawdzie pojęcie jakości życia trudno poddaje się sprecyzowaniu i interpretacji, ale może właśnie dlatego ciągle stanowi wyzwanie dla badaczy, i to dzięki swej otwartości ma wielu zwolenników.

BIBLIOGRAFIA

Adamiec M., Popiołek K. (1993), *Jakość życia – miedzy wolnością a mistyfikacją*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny", nr 2.

Allardt E. (1976), *Dimensions of welfare in a comparative Scandinavian study*, „Acta Sociologica", vol. 19, no. 3.

Ammassarri, P., (1994), *Ecology and the Quality of Social Life*, [w:] W.V. D'Antonio et al. (eds.), *Ecology, Quality of Social Life*, New Brunswick–London: Transaction Publishers. Bańka A., (1994), *Jakość życia w psychologicznych koncepcjach człowieka i pracy*. [w:] A. Bańka, R. Derbis (red.), *Psychologiczne i pedagogiczne wymiary jakości życia*, Poznań: Wyd UAM.

Bańka, A., (2005), *Psychologia jakości życia*, [w:] A. Bańka, *Psychologia jakości życia*, Poznań: Stowarzyszenie Psychologia i Architektura

Bentham, J., (1996/1789), *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, J.H. Burns and H.L.A. Hart (eds.), Oxford: Clarendon Press.

Boski P., Jarymowicz M., Malewska-Peyre H. (1992), *Tożsamość a odmienność kulturowa*, Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.

Brzezińska A., Stolarska M., Zielińska J. (2002), *Poczucie jakości życia w okresie dorosłości*, [w:] K. Appelt, J. Wojciechowska, (red.), *Zadania i role społeczne w okresie dorosłości.* Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.

Campbell, A., (1981), *The sense of well-being in America: Recent patterns and trends*, New York: McGraw-Hill.

Czapiński J. (1992), *Psychologia szczęścia. Przegląd badań i zarys teorii cebulowej*, Warszawa–Poznań: Akademos.

Czapiński J. (2004), *Psychologiczne teorie szczęścia*, [w:] J. Czapiński (red.), *Psychologia pozytywna. Nauka o szczęściu, zdrowiu, sile i cnotach człowieka*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Cummins, R., (2000), *Objective and subjective quality of life: an interactive model*, „Social Indicators Research", vol. 52, no. 1.

Daszykowska J. (2010), *Jakość życia w perspektywie pedagogicznej*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

Dunning H., Williams A., Abonyi S., Crooks V. (2008), *A mixed method approach to quality of life research. A case study approach*, „Social Indicators Research", vol. 85.

Dean H. (2009), *Critiquing capabilities: the distractions of a beguiling concept*, „Critical Social Policy", vol. 29.

Diener E., Suh E. (1997), *Measuring quality of life: economic, social and subjective indicators*, „Social Indicators Research", vol. 40.

Diener E., Emmons R.A. (1984), *The independence of positive and negative affect*, „Journal of Personality and Social Psychology", vol. 47.

Dissart J.C., Deller S.C. (2000), *Quality of life in the planning literature*, „Journal of Planning Literature", vol. 15.

Dolan P., Metcalfe R. (2012), *Measuring Subjective Wellbeing: Recommendations on Measures for use by National Governments*, „Journal of Social Policy", vol. 41, no. 2.

Doyal L., Gough I. (1991), *A Theory of Human Need*, London: Macmillan

Eid, M., Diener, E., (2003), *Global Judgements of Subjective Well-being: Situational Variability and Long-term Stability*, „Social Indicators Research", vol. 65.

Felce D., Perry J. (1995), *Quality of life: its definition and measurement*, „Research in Developmental Disabilities", vol. 16, no.1.

Ferriss, A., (2006), *History of QOL studies from a sociological perspective*, „Social Indicators Research", vol. 76, no. 53.
Gil S., Śleszyński J. (2000), *Wskaźnik trwałego dobrobytu ekonomicznego (ISEW)*, „Ekonomista", nr 5.
Inglehart R. (1977), *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*, Princetown: Princetown University Press.
Inkeles A. (1994), *Industrialisation, Modernisation and the Quality of Life*, [w:] W.V. D'Antonio et al. (eds.), *Ecology, Quality of Social Life*, New Brunswick–London: Transaction Publishers.
Jabkowski, P., (2008), *Teoretyczne i metodologiczne aspekty programu badawczego wskaźników jakości życia mieszkańców Poznania*, [w:] R. Derbis, *Jakość życia. Od wykluczonych do elity,* Częstochowa: Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie.
Jordan B. (2008), *Welfare and Well-being: Social Value in Public Policy*, Bristol: Policy Press.
McCall, S., (1975), *Quality of life*, „Social Indicators Research", vol. 2, no. 2.
Michalos A.C. (2007), *Essays on the Quality of Life*, Berlin: Springer Verlag, GmbH.
Michalos A.C. (2006), *Conceptual and philosophical foundations*, „Social Indicators Research", vol. 76, no. 53.
Noll H.-H. (2002), *Towards a European system of social indicators: theoretical framework and system architecture*, „Social Indicators Research", vol. 58, no.1/3.
Noll H.-H. (2004), *Social indicators and quality of life research: background, achievements and current trends*, [w:] N. Genov (ed.), *Advances in Sociological Knowledge over Half a Century*, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
Nussbaum M.C. (2000), *Women and Human Development: The Capabilities Approach,* Cambridge: Cambridge University Press.
Ostasiewicz W. (2004), *Ocena i analiza jakości życia*, Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej.
Ostasiewicz W. (2004), *Badanie jakości życia z perspektywy historycznej*, [w:] W. Ostasiewicz (red.), *Ocena i analiza jakości życia*, Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej.
Ryan R., Sapp A. (2007), *Basic psychological needs: a self-determination theory perspective on the promotion of wellness across development and cultures*, [w:] I. Gough, A. McGregor (eds.), *Wellbeing in Developing Countries: FromTheory to Research*, Cambridge: Cambridge University Press.
Rapley M. (2003), Quality of Life Research: A Critical Introduction, London: Sage Publications.
Rostowska T.(2009), *Małżeństwo, rodzina, praca a jakość życia*, Kraków: Wydawnictwo Impuls.
Scheuch K.E. (1994), *The Puzzle of „Quality of Life"*, \[w:] W.V. D'Antonio et al. (eds.), *Ecology, Quality of Social Life*, New Brunswick–London: Transaction Publishers.
Schuessler K.F., Fisher, G.A. (1985), *Quality of Life Research and Sociology*, „Annual Review of Sociology", no. 11.
Sen, A., (1993), *Capability and well-being*, (w:) Sen A., Nussbaum M. (eds.), *The Quality of Life*, Oxford: Clarendon Press.
Sen, A., (1999), *Development as Freedom*, New York: Anchor Books.
Sen, A., (2000), *Nierówności. Dalsze rozważania*, tł. Irena Topińska przy współpr. Macieja Kochanowicza, Kraków-Warszawa: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak
Sęk, H., (1993), *Jakość życia a zdrowie*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny", nr 2.
Sirgy M.J., Michalos A.C., Ferris A.L., Easterlin R.A., Patrick D. and Pavot W. (2006), *The quality of life (QOL) research movement: past, present and future*, „Social Indicators Research", vol. 76, no. 53.

Stiglitz J.E., Sen, A., Fitoussi J.P. (2009), *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*, Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, Paris.

Szalai A., Andrews F.M. (eds.) (1980), *The Quality of Life: Comparative Studies*, London: Sage.

Szell, G. (1994), *High Technology: Industrialisation and Problems of Development*, [w:]W.V. D'Antonio et al. (eds.), *Ecology, Quality of Social Life*, New Brunswick–London: Transaction Publishers.

Taylor D. (2011), *Wellbeing and Welfare: A Psychosocial Analysis of Being Well and Doing Well Enough*, „Journal of Social Policy", Vol. 40, no. 4.

Third European Quality of Life Survey Quality of Life in Europe: Impacts of the Crisis, 2012

Trzebiatowski J. (2011), *Jakość życia w perspektywie nauk społecznych i medycznych – systematyzacja ujęć definicyjnych*, „Hygeia Public Health", vol. 46, no. 1.

Veenhoven R. (2000), *The four qualities of life. Ordering concepts and measures of the good Life*, „Journal of Happiness Studies", vol. 1.

WHOQOL Group, (1995), *Measuring quality of life*, www.social-sciencegesis.de/en/ social_monitoring/social_indicators/EU_Reporting/index.htm

Wood G., Newton J. (2005), *From welfare to wellbeing regimes: engaging new agendas*, paper presented to the *New Frontiers of Social Policy*, Conference, Arusha, 12–15 December 2005.

World Happiness Report, 2012.

Wrzesień W. (2001), *Jakość życia a pokolenie*, [w:] A. Wachowiak (red.), *Jak żyć, wybrane problemy jakości życia*, Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.

Wywiad J. Żakowskiego z prof. J. Czapińskim, *Skoro jest tak źle, dlaczego jest tak dobrze?* „Polityka" (29/11).

Ewa Rokicka

QUALITY OF LIFE – CONTEXT, CONCEPTS, INTERPRETATIONS

(Summary)

The aim of the article is to provide a number of insights which will be helpful to comprehend the concept of quality of life. It presents reflection and discussion on the concept of quality of life (QL) with the intention of delimiting its meaning. This type of conceptual analysis is useful because many terms such as welfare, human well-being, living standards, life satisfaction, and, more recently, happiness are frequently used interchangeably with quality of life without precise discussion on their distinctiveness.

The review of literature shows that the quality of life has many, often competing, interpretations. Further, conceptualization of quality of life has evolved over time and has many empirical operationalizations. The application of the concept of quality of life to research requires knowledge about different authors' approaches to it in order to determine our own research process and the selection of appropriate indicators to compare the results.

Obtaining comparison and real measure of quality of life is very important because in the past decade it has become a central political goal for social and public policy.